

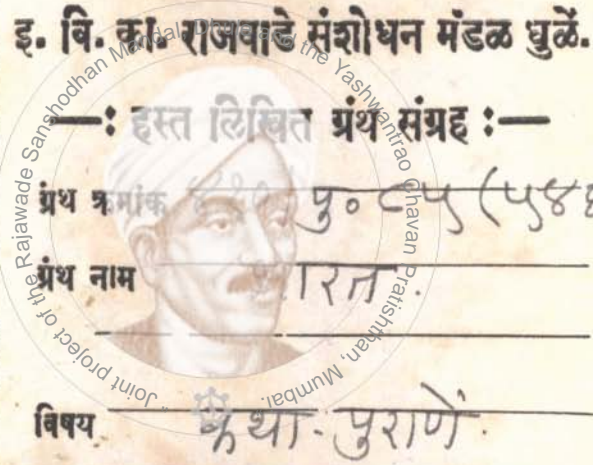
इ. वि. का. राजवाडे संशोधन मंडळ घुळें.

—: हस्त लिखित ग्रंथ संग्रह :—

ग्रंथ क्रमांक ४११ पु. ८५ (५४६)

ग्रंथ नाम भारत.

विषय कथा-पुराणे.

मुक्तेश्वरकृत

विराटपर्व

साहुली

Handwritten text in Devanagari script, arranged in vertical columns on a parchment-like surface. The text is written in black ink and is partially obscured by a central circular watermark and decorative red lines.

—

2

श्रीगणाधिपतये नमः ॥ जो स्रेष्ठ बोलि जेश्रेष्ठीं ॥ जो वैसो निमाया
देवि चापाठीं ॥ ब्रह्मा विष्णु महेश्वर पोरिं ॥ जन्मविलिं बाळकें १ ॥
कौलुकें डेवोनियां नावें ॥ रजविस्माकार लेच्या भावें ॥ अव्यक्तपा
अस्विंस्वभावें ॥ थापटुनिप हेडवि ॥ २ ॥ तया आदिपुरुषा स्वामिं
लिका विश्वंभर गुरुनामिं ॥ नमस्कारे निमनो धर्मिं ॥ सा वधसू
जे श्रोतयां ॥ ३ ॥ आलाचोय विसरुपर्व ॥ नवरससुधेचा सुधाणव
श्रवणेंद्रियां चें वैभव ॥ अतिअमिं तव नवदवे ॥ ४ ॥ संभडेको न
राके गगनिं ॥ थावन काढवससुद्धजिवनिं ॥ विश्वंभराचे ग्रंथ
सदानि ॥ दुषणश्चानरिद्येनां ॥ ५ ॥ सुढें अल्पकें बोलति वचन ॥
लेमत्सरें अथवानेणतपणें ॥ गुणग्राहिक जिवें धारणें ॥ धर्मकरितिया
ग्रंथा ॥ ६ ॥ प्रयागि जाह विद्या निरा ॥ काचकुपिका भरोनि चतुरा
कावडिने तारामेश्वरा ॥ अभीषेकार्य आवडि ॥ ७ ॥ तेविं वेदाब्धीमि

3

धुनि देखा आसंका ले अमृतो देका ॥ माहाराष्ट्र नृपत्याच्या कु
 पिका ॥ भरोनि दिधल्या मज हाति ॥ ८ ॥ असा दपाठ विलापिति ॥
 लोखीकारो निसंति श्रोति ॥ कर्णदारां परमभक्ति ॥ हृदयलिंगसिंच
 णे ९ ॥ द्वादशवरुषे अरुणवास ॥ सरल्यानंतरे करुनरेश ॥ दिष्टी
 दृष्टीगुणविशेष ॥ विद्यारविवरिते अंका ॥ १० ॥ यो च बंधुअणिद्रो
 पादि धर्मविवेकाचा गुह्यित्या लेंत्यणं विशाल बुद्धी बुद्धी
 अदमज होई ॥ ११ ॥ अष्टवष अरणतवास ॥ कवणे ठाई क्रमावें क
 से ॥ रात्रुसिकळ लिया विने ॥ महं द्वयसनां पाडिति ॥ १२ ॥ अकुमा
 क होई लजरिगवें ॥ लरिवास क्रमुनि तेरावें ॥ फुळतिलो टिळां स्व
 भावें ॥ आयुष्यगेलें या तळें ॥ १३ ॥ धोम्यसुणे विचारसुमति का
 सिया अत्रमसि चिंतावती ॥ होणार तें धारव्य गति ॥ आपें आप
 होतसे ॥ १४ ॥ यक्षाच्या वरविशेषि ॥ रुपे पाळटति आपै शि ॥

9

9

विराटपर्व

रुपेपालयविंशसिं। तेहितेकेनरेन्द्रा १५॥ कंकनामठेविजेध
मां। बलुवअपिधानबंलियाभिमां। घेउनिअंगनेचिप्रतिमां॥
ब्रह्मनयअर्जुन १६॥ ग्रंथिकनामहेनकुळाते॥ लंतिपाळसह
देवाते॥ सैरश्रीहेद्रौपदित॥ कविमनामंपाचारा १७॥ धर्मराजा
चियेघारि॥ होतोनिआगअधिकारि॥ ऐसंबोलेनिविराटनगरि
विराटतेसेविजे १८॥ लोरअपिआतसंबधर॥ पुढेकरुआन
विचार॥ राजप्रापिचाप्रकाससाध्यासाध्यजाणावा १९॥ ऐसं
धोभ्येअनुवादतां॥ परमसंतोषकुंतिमुना॥ ब्राह्मणसंगियास
मस्ता॥ आश्यादेउनिपाठवि २०॥ कोण्हीपांचाळदेशावस्ति॥ को
ण्हीसत्यमपुरिप्रति॥ कक्कवसुदेवसंगति॥ वरुघयेककमावे २१॥
कोण्हीधाडिउहेरखनापुरा॥ स्वैदअलहादकोरवेश्वरा॥ अश्यात
वासयुधिष्ठीरा॥ कोठेकैसाजाणवे २२॥ इद्रसेनरथेसहित

प्र १

30

५

२

सैन्यकसोईरैपरमआत्प द्वारकेधाडिलेहकनाथ॥ स्नेह
भावेपाळित॥ २३॥ द्रौपदित्रियापरिव्यारिका॥ सखियादासि
पेअनेका॥ धृष्टद्युम्नेठेउतिसुरवा॥ पावविल्यासुरवाडे॥ २४॥
अग्रहोत्रसामग्रीसि॥ धौम्यजातोपाञ्चाळासि॥ नितिसांगेपा
उवासि॥ विराटनगरिवसाव्या॥ २५॥ नामरुपथोरपण॥ कोष्ठा
नदाखवावेइपान॥ विनाहृनिविकदिने॥ ऐसेलोकादावावे॥ २६॥
दाउनिचाकुर्यकुशाकने॥ मखवनाणिजेप्रभुने॥ श्रेष्ठीनबोळी २
जेनचउते॥ वेचिश्रेष्ठीप्रतिष्ठा॥ अ॥ असत्यनबोळीनेसर्वथा
धरिजेनिजेभनिर्ममता॥ ईद्विगनेमिनित्यवसता॥ वलुमहो
यराथाले॥ २८॥ राजस्त्रियेसिंसेवादापुत्रमित्रेसिविरोध॥ राज
पुरोहितेसिंवाह॥ जाणलेपुरुषिनकरावा॥ २९॥ राजाअच्यार

(4A)

कार्यसंगे ॥ न करवे लुणेनि न निधिजे मागे ॥ स्वभाव वोळखेनि
जो वागे ॥ लोचिव लुभ रायाते ॥ ३० ॥ मागां सुहे अंतापुरि पुढांढा
केरणचत्वारि ॥ दिधलि आस्थां वंदिसि रिं ॥ लोचिव लुभ रायाते ॥ ३१ ॥
किजे सर्वेसिं आर्जव ॥ कोठे न दाखविजे वक्रभाव ॥ सर्वे पासोनि
गौरव ॥ लोचिपावे निधारीं ॥ ३२ ॥ करणिकरुनियां लपावे ॥ महि
मां दुजियाचि वाढवि ॥ मां लोये साचि नोपदवि ॥ आपें आपपा
वन ॥ ३३ ॥ रायेनि मिल्या व्यापारि ॥ सावधान अहोरात्रिं ॥ अळ
सनि द्वादकडोनि दुरि ॥ लोचिव लुभ रायाते ॥ ३४ ॥ जालिया
मान अवमान ॥ हर्षविषादिं न्याले मन ॥ क्षमासिळ सुधसंन ॥
लोचिपावे महिमेले ॥ ३५ ॥ राजपेशुन्य नायके कानि ॥ राजनिंदा
न बोले वदनि ॥ राजमान्याते संमानि ॥ लोचिमान्य नृपाले ॥ ३६ ॥
पुसिल्या वांचुनि न करिकाज ॥ संकट कालिं न मानि लाज ॥ गौरव

नचठेमाज लोचिमान्यनृपाले ३७ धनुबोलविल्याबोलणे
धनुपुसिल्यालेसांगणे नपाचरितानजाणे मरिचपावेप्रति
५ ३८ राज्यासनिराज्यवहनि रायाचियेयेकोलसदनि
बैसकानकरिलोषडुणि मानपावेनृपाचा ३९ आयुले
३ प्रगटुनेणेइपान नैगत्यानसुणेअश्वान ज्याचेमुखिमधु
रवचन लोचिमायविश्वावे ४० असेलुसांजाणत्यांप्रति
कायबोलेबहुसाखयुके सांगिललेनयारिति अश्वालवा
सक्रमावा ४१ हृदईधरुनिककमुति स्मरणिअसाअहो
रात्रि त्रयोदशवर्षाचेअति सिघ्रपेटिसयेतसे ४२ असे
सांगोनिकुरुनरेशा धोम्यगेलापांचाळदेवा धर्महणेवि
चारकैसा पुढेकरणेबंधुहो ४३ अश्वालवासपरग्रह
वस्ति उदरनिर्वाहकवणेरिति पांचहणतिइयेअर्थी ॥

5

३

३

वेराटपर्व

(5A)

संकटकांहिंअसेनां ४४ धर्मज्ञेणंमिं वदेनवाचा सभा
पंडितपांडवाचा जातिब्राह्मणसदिदेवा संग्रहोअसेम
जपासिं ४५ रत्नपरिक्षेपिकुराळ रवेकोजाणेद्युतरवेळ
बुद्धीबळपुरुषबळ मजसमानअसेना ४६ वरुणपरिक्षा
राजनिलि समईजाणेविचारसुक्ति सहजअसळियासंग
लि जाणवेलस्वभावे ४७ वेदुनियांनृपायेमनं बुद्धीक्रमुं
काळकठिण पिमुसुणे सुप्रसेन मिहिकरिनमत्सालें ४८
पाककलबिल्लवनामो धर्मोचरिमिसुपकमी भक्षभोज्यअ
श्लोपमा निपजविलसुहृते ४९ मिमांसंगलिनिदोषि श
रिरेकैलाबाणाभ्यास लोहिदाउनिउल्लास उपजविनमिशया ५०
असाकोळिआचमकार अंगिकारिल राजेश्वर अर्जुनसुणे
होविचार आमुचाहिपरियसा ५१ वर्षथेकउर्वेसिशाफु लोये

पृष्ठ
१

6

ककरावयानिर्लेपु अंगिअवगेनिअंगनावपु॥ राजयातेभे
 टणे॥ ६२॥ नाटकशाकेचियाकुमरि॥ नाचतुंजाणेककाकुसरी
 सारथ्यविवेचिहिपरि॥ अर्जुनसंगिसाधिलि॥ ६३॥ पार्थकरि
 लांशरसेधान॥ नेमेकसिलालक्षणेदन॥ दृष्टीपाहातांजाले
 इपान॥ हासङ्गरुप्रसाद॥ ६४॥ वेसिवहोनियांगेष्टी॥ कावक
 मुंतयानिकटि॥ नकुळखणेमादिपगांठि॥ शाकेहोत्रधनवि
 द्या॥ ६५॥ अश्वनाचवणेनिरुति॥ फेरफिरवणेचक्राकुति॥ सि
 प्रपळवितंवातगति॥ मंत्रासिद्धावणे॥ ६६॥ वारुचालवणेगग
 निंलरुनिजाणेसमूद्रजिवनि॥ हेसंयोजदाउनियनि॥ १२॥ व्य
 त्करिनरायाचे॥ ६७॥ सहदेवहृणेमहिषिधेनु॥ वृषभद
 मानिअलिमुजाणु॥ दोहनमथनिपरमनिपुण॥ शिष्यहोयंक
 काया॥ ६८॥ कृष्णखणेमिसेरंध्री॥ पांचाळिविशुश्रुषाकरि

४

४

68

विराटभार्यागुणसुंदरि॥ आराधिनसुधेकां॥ २९॥ ऐसि
यारचुनिउपाया॥ दिवसकेंदुधर्मराया॥ मगस्येनिश्रीकृष्ण
पांया॥ साहिजणेचालिलिं॥ ६०॥ पुढेंचालनांजगजति॥ विरा
टनगराचियापाठिं॥ मगशानभुमिकेचानिकुटिं॥ विनाळ
वृक्षशामिंजाव्य॥ अर्जुनस्येरासास्त्रे॥ येथेठेवाविंसुप
चित्रे॥ अग्निमंत्रितांमाहामंत्रे॥ हरीकोण्डानपडति॥ ६२॥
खडतरमंत्रविजायेरूप॥ पाहातयादिसेमाहांसर्पभय
पावोनियांकंप॥ स्पष्टांकेणिनकलि॥ ६३॥ खड्गवल्लीकु
निरचापे॥ प्रळयपावकाचिरुपे॥ पाहातोसुर्याचिवापे॥ सा
कोळतिसुध्रभा॥ ६४॥ मगचर्मवेष्टुनिनिगुति॥ नकुळेंठेविलिं
वृक्षावरुतिं॥ जेकांआणिकांचियेहाति॥ साध्यनव्हतिसर्वथा॥ ६५॥
वृधस्त्रियेचेंकळिवर॥ तेथबांधलेभयंकर॥ दुर्गधीखवनारी

नर समिपकोष्ठिनयेति ६६ नगरध्वोशिनरशादु
का दुर्गाध्रसादहेखिलाडोकां दुर्गाभिवानिविशका लोरा
गनिवंदिलि ६७ धर्मराजकरिस्त्रवनं विश्वमानेतुलेन
मन लुजवेगळेंब्रह्मभान हेसर्वथाघडेनां ६८ ब्रह्मा
रांकरआजिंडुरि बाळकेंजमलितुस्याउहरि वर्तति
आपुल्याव्यापारि लुसियेव्याजंजनिये ६९ लुसिआष्टे
भंगिनांदेश्व ब्रह्माजालादुर्गुर्गालिंगपार्तेत्रयंबक ॥
कपाळपाणित्वांकला ७० विदुसिदेउनिबडैतसंगे व
हुरुपेखेळविसिआंगे लाशनादृदचियामार्गे स्मशानवा
सितोकेला ७१ राकाभांगीपउलिभगे राशांकव्यापिलाक्षयरोगे ॥
लोनुरेनिआष्टाभगे अविधिमार्गेवर्तलां ७२ करुनयेतेकर्म
करणे श्रेष्ठीवजीनाराहारणे नेचिनुसिअवश्योजाण वेदवचन

विराटपर्व

१

यथार्थ ७३ लोभा मुने च उतां दोष सृणोनि भोगुं अरं प्य वास
आतां उगुनि कपादि वस निशा नाशिं अवदशा ७४ जे जे व्यका
व्यक्त हि से ते ते तु से चिस्वरुप धरे लुभे निचये क ऐसे विश्व
सगले चालि जे ७५ क्षार लुं चिसुग न्य गमिं गोदि भंग वा ते रैव
धर्मिं वज्रा देविया मारिं कोठे को चारि बालि जे ७६ जैन सृण
तिप द्वा वति त्रिप हा गाय विवे द्वा मति सारस्य को लति लुज प्रकालि
आदि राक्ति व्यापके ७७ अवतार धरो नियांगो कुळिं जन्म लि स
ने दा कुळिं कंस कुळा कर विहालि चर्य माग ध आटिले ७८ एको
निधर्म मुखि चि स्तुति प्रत्यक्ष जालि भगवति मौळ स्पर्शानियां हा
तिं अश्वासि ति स्ववा वा ७९ वरुष येक वसि जे येथे वैरि पा वति
पराजया से पुढे भोगाल मेदि निवे सागरान ये का इया ८० अभ
यदे उनियां हाति अट्टरा जालि माहा राक्ति पुढां राज सभे प्रति ॥

७५

(8)

धर्मराजपातला ८१ वदोनियां आशिर्वचन ॥ हणजे स्वस्ति
राया कल्याणं भुप हणें कोठी लकोण ॥ कि मर्थयेणे यागें या ॥ ८२ ॥
दि ससि सुर्या हुनि सो ज्वळा ॥ आंगि बेश्चर्या विकळा ॥ श्रीश्वीदि
या भू मिंपाळा ॥ श्रेष्ठ आगळा वससि ॥ ८३ ॥ धर्म अनुवादे हां सो न
व्याघ्र पादशाखे जनन ॥ अत्रिगे त्रिमिंब्रा हण ॥ होय आशीत धर्म
चा ॥ ८४ ॥ सभामंडपिं धर्मानिकट ॥ सो उव जालियारा ज्य भ्रष्टः ॥
तुं धार्मिक परम श्रेष्ठ ॥ एक नि आलो नु ज पासि ॥ ८५ ॥ व्याही वेद
साहि शास्त्रिं ॥ परिश्रम भरे आगम मंदि ॥ उपासनां यंत्री तंत्री
बुद्धी कुं टित असेनां ॥ ८६ ॥ स्वकी जाणें दुन स्वैळ ॥ सत्य भाष
णिं न पडे चळ ॥ रत्न परिश्रमिं कुत्राळ ॥ कंकना मयै माझे ॥ ८७ ॥
जाणें वस्तुचि परिक्षा ॥ बहु काय नी लो विचार दक्षा ॥ राज्यायुगे म
ज अवेष्टा ॥ संगतिचि बहु असे ॥ ८८ ॥ अशान वसन समान धन

६

87

इच्छेत्सारिखे निवेदिन आनां स्वस्त्वकरोनि मन प्रजसंगति
 असावे ८९ अनुवाहो निखे हगोही वैसविला आसनां नि
 कठि पुठलि चोज हेखे हही सभास्थानि नरेन्द्र ९० कन
 कमेरु तुल्य सरव हाते कन वि ले प्रचंड मुसळ दर्वि
 खो विलिक हि मेरुका पोलिकायं च सुठाळि ९१ जो हारो नि
 नरेन्द्रोत्तमां सपेणं मिं बलुवसुपकभी धर्माचरिं उत्तमोत्त
 मा भक्षभोज्या निपुणवि ९२ भक्षभोज्य रवाद्यचोष्य
 अन्वे परमाने पायसे शारवाकाथिका व्यासु वासे वैधुला वि
 वसंता ९३ मिमसे नात्रियसमति प्र्यां केलि पाक निष्पति
 वाहु नियां धर्मपंक्ती भोजन इच्छेत्सारिखे ९४ आनां हेउ
 नियां पोश चे ईजे पाक क्रिये च्चाकृष्टा आणि कहि नरेन्द्र
 वृा करणिं दाउं पुठारि ९५ अवय्य ह्यणे नियां राजेश्वर

१

पाकक्रियेचा अधिकार देउनि बलुवत्रकोहर पाकशाळेस्थापिला
१६ चिरकंचुकिकरकंकेणं श्रवणिलाठोकमुषणे च्यारुवेणिं का
दिव्याजने नेत्रकमळेशोभत १७ असंबवगेनिअंगनारुप
सभेपातलाअर्जुनमुप राजामुणलावप्यदिप कोणेकोठे
निउपजविला १८ नेणवेपुरुषकिंवा नारि धभानसमाये
धीश्वीवरि स्त्रीयत्वलेणेनिदे रि पुरुषतेजविराजे १९ ध
र्मरायात्रियेचरिं नाटकशाळेनाचरिं नारि गायनसिकविंरा
गोडारिं गितप्रबंधसुता २० अर्जुनसंगिंबैसतारथी वारु
वागविआपुला हाति युद्धीनानागतियुक्ति सारथ्यविद्याला
धालि १ खांडवदाहादिअर्जुनयुद्धे दृष्टीदेखिलिंभ्यां चिवि
धे पार्थगुरुच्यापदप्रसादे संग्रामकाळजोडला २ संगिअ
सनां समईसमई कळांयेई लबोलणे काई राजासंतोषो नि

७

विराटपर्व

(१४)

दृष्टं सर्वस्वदानबोलिळा ३ लोषोनियां अमृतोतरिं
नाटकवाले चियानारि ॥ स्वाधिनेकरोनित्या अधिकारि
अहेनयाठेविलि ४ प्रलोदचाबुकधरोनिहालि ॥ नकुळ
बोलेराजयाप्रति ॥ अश्वसिशाकर्तियासुमति ॥ राउतवि
द्येकुळगुरु ५ कडोविकडिनाचवणे ॥ झाळाचौफाटाफि
रवणे ॥ पळवणेठिकवणे ॥ पुडवणे ॥ आंघरणेमुखसंस्था ६
वारुचालवणेनिराले ॥ वेसांनिलरिजेसिधुजळि ॥ सहस्र
धियाचेमंडळि ॥ येकेस्थेविभाडे ७ द्योडयासिराजगुरु
जाणो ॥ निपाळियुधिष्टीरु ॥ लो गेलियालंबंआधारु ॥ धरोनिआ
लो ॥ लुजपासि ८ दृष्टिकवळोनि नरपाळें ॥ स्वामित्वदि धलेअ
श्वशाळे ॥ सहदेवमणेंमासियेकळे ॥ नावेकट्टी विलोकी ९
धर्मधरिचामिखिलारि ॥ अपेटव ॥ सहस्रवरि ॥ येकळाआंगव

१५

पृष्ठ
१

(10)

जेओवरिं शिक्षाकरिं मानलिया ११० धेनु ह्यइषिकर सुर
वाजे दुग्धे श्रवति सरितापाजे नहिं फळ व्याफळतिकोडे हरु
स्पर्शे मासिया १११ वंध्या प्रसवति वासुरे हाचमत्कार पाहेजे
चतुरे राजासणे लक्षारि शुरे लुस्यहस्तिवोपिले ११२
यावरि द्रौपदि सुंदरि येवां देखिले नगर नारि हणलि मुर्तीमि
लगौरि नवनागरि सुरकेया ११३ सुधेकेले संगति वचनिं
विचित्र लावण्या चिरवाणि सकसोर जाति चिपट्टीणि रूप
नयनिं नसटे ११४ हसिपावलि सेनारि कोणलेनेणवेनि
धारि लुवां आणोनिये अवसरि पवित्रसंगिठे विजे ११५ धा
डोनियोपरीचारिके द्रौपदि पाचारिलि जवळिके अवलोकि
लोपरम सुरवे हृदयजाले संबुष्ट ११६ द्रौपदि सणे मिसैर धी
यास सेनि विसेवाकरि लेगेलिया लुसे घरिं काळकंठुपालले

108

११ सुधेकासणेगुणेकरासि माझीस्वामिणिएसिदिससि
 प्रायबहिणिंहुनिविरोषिं मजसंगतिअसावे १८ काजसं
 गतांवाटेकाज दिससिचकवलिचिभाज प्राणिककळेज
 वळिगुंज लेविमिदिसं तुजपुढे १९ द्रोपदिमणेंनवदेहेसं
 तुसेसंगतिवसणेंअसे सत्यमाननिसुमानसे सेवादेईमज
 ह्याति २० उचिष्टंनानेमजक आतिपराचेचरणक्षाळण
 दोहिकामेंकरुनिमिन हास्यकरिनमिंतुसे २१ यरिसणेंसु
 प्रध्यमं दोहिनंअयोग्यतुजउपम मानमाझेनिसमागमें मज
 समानसुरवभोगि २२ सुधेकासणेंवांसुंदरि अशानवसनमा
 शियेसरि शेउनिअसेमममंदिदि संशयनधरिंपवित्रे २३
 ऐसेंकोळोनियरमप्रिति द्रोपदिडेविलिसंगति विशमकाळांवि
 विचित्रगति चकुरपुरुषिंजाणिजे २४ साहिजणेंऐसियापरि

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)
दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८
Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com